Stichting Oncowijs

Discussing sexuality and fertility

Martine Folsche,
verpleegkundig specialist
Erasmus MC Kanker Instituut

NOVARTIS
Boehringer Ingelheim

Disclosure belangen

Stichting Oncowijs

Potentiele belangenverstrengeling	
Voor bijeenkomst mogelijk relevante relatie met bedrijven	geen
• Sponsoring of onderzoeksgeld • Honorarium of andere (financiele vergoeding) • Aandeelhouder • Andere relatie, namelijk…	geen

Stichting Oncowijs

ONS Congress 2019 Anaheim

- Getting to the Comfort Zone: Understanding Sexuality During and After Cancer Treatment
- Care of the LGBTQ+ Patiënt with Cancer
- Body Image and Cancer

Together
Transforming Care
ONS Congress
MARTINE
MARTINE FOLSCHE
ROTTERDAM, NETHERLANDS
Trouble Maker

Stichting Oncowijs

Seksuele gezondheid en kanker: where do we start?

- Barrières bij patiënten en verpleegkundigen
- Vrouwen: vaginale problemen, verminderd verlangen
- Mannen: vruchtbaarheid, seksueel disfunctioneren
- Zelf-/lichaamsbeeld, vermoeidheid, pijn

→Vergroten kennis en bronnen

(Reynolds & Magnan, 2005; Magnan, Reynol's & Galvin, 2005; Soe et al., 2013; West et al, 2008)

Stichting Oncowijs

Definitie seksuele gezondheid

‘Seksuele gezondheid is een staat van fysiek, emotioneel, mentaal en sociaal welzijn in relatie tot seksualiteit; het is niet slechts de afwezigheid van ziekte, disfunctie of zwakte. Seksuele gezondheid vereist een positieve en respectvolle benadering tot seksualiteit en seksuele relaties, evenals de mogelijkheid om plezierige en veilige seksuele ervaringen te hebben, vrij van dwang, discriminatie of geweld. Om seksuele gezondheid te bereiken en behouden, dienen de rechten van alle personen te worden gerespecteerd, beschermd en vervuld’.

(WHO, 2002)

Stichting Oncowijs

Sexual Health Models

- Masters & Johnson: opwinding, plateau, orgasme, herstel
- Kaplan: + verlangen

- Alternatieve responscyclus van Basson (vrouwen)

Stichting Oncowijs

Responscurve 5 fasen

Figuur 1. Grafische voorstelling van de seksuele opwinding die mensen doormaken tijdens verschillende fasen van seksuele activiteit.

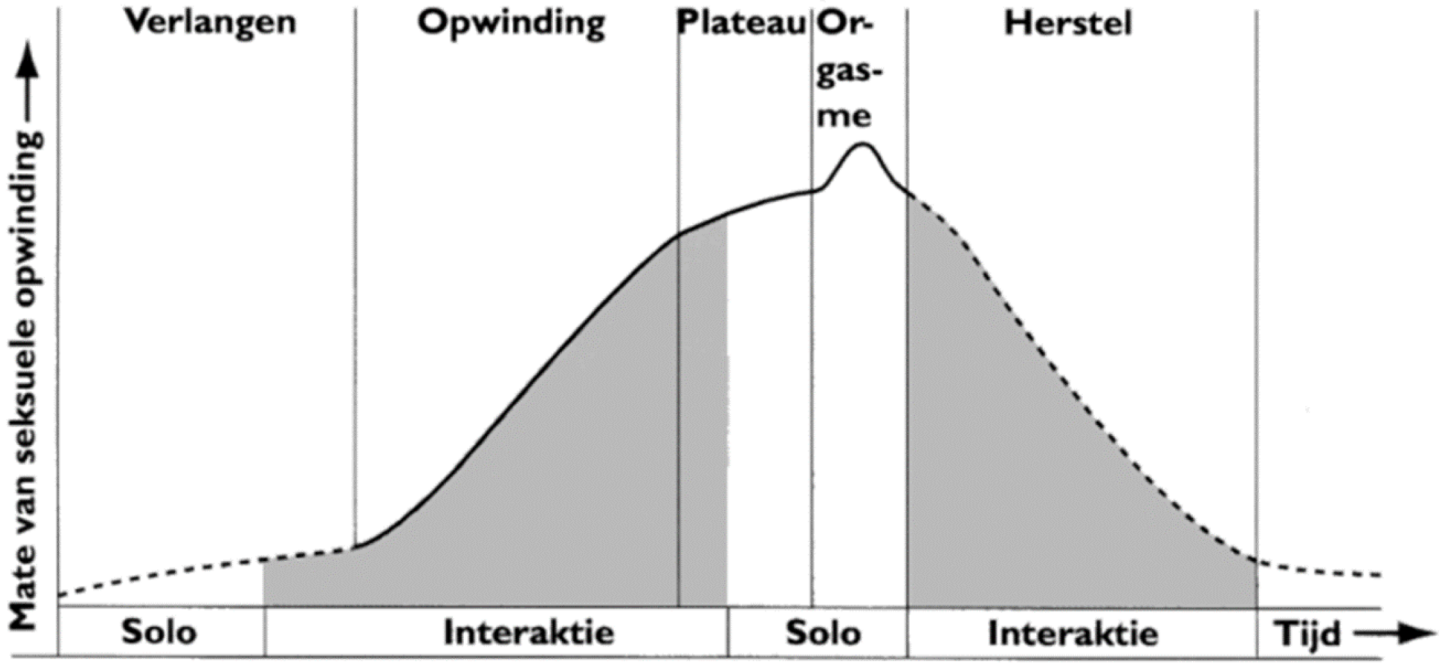

Stichting Oncowijs

Respons

1. Lichamelijke, genitale respons
2. Subjectieve opwinding

1 + 2 = echte opwinding

Stichting Oncowijs

Biopsychosociaal model

- Jaren ‘70-’80
- Lichamelijke, psychologische en sociale aspecten spelen een rol bij de seksuele behoefte, beleving en gedrag

Stichting Oncowijs

Assessment

- PLISSIT Model

→Permission

→Limited Information

→Specific Suggestions

→Intensive Treatment

Stichting Oncowijs

Treatment and therapies

- Normaliseren
- Anticiperen op seksuele activiteit en vergroten van opwinding
- Sensate Focus oefeningen
- Bekkenbodemfysiotherapie
- Medicamenteuze therapie

Stichting Oncowijs

Psychologische aspecten

- Mannelijke/vrouwelijke identiteit, zelfwaardering
- Angst, depressie en nabijheid in relatie
- Klachten bespreekbaar maken
- Evt partner betrekken
- Alternatieve manieren tot intimiteit
- Meeste onderzoek gedaan naar heteroseksuele mannen/vrouwen/koppels

Stichting Oncowijs

Seksualiteit bij vrouwen

- Afhankelijk van soort kanker en behandeling
- Menopauzale klachten
- Droge mond
- Veranderd zelf-/lichaamsbeeld
- Vermoeidheid of pijn
- Psychologische klachten

Stichting Oncowijs

Vrouwelijk genitaal

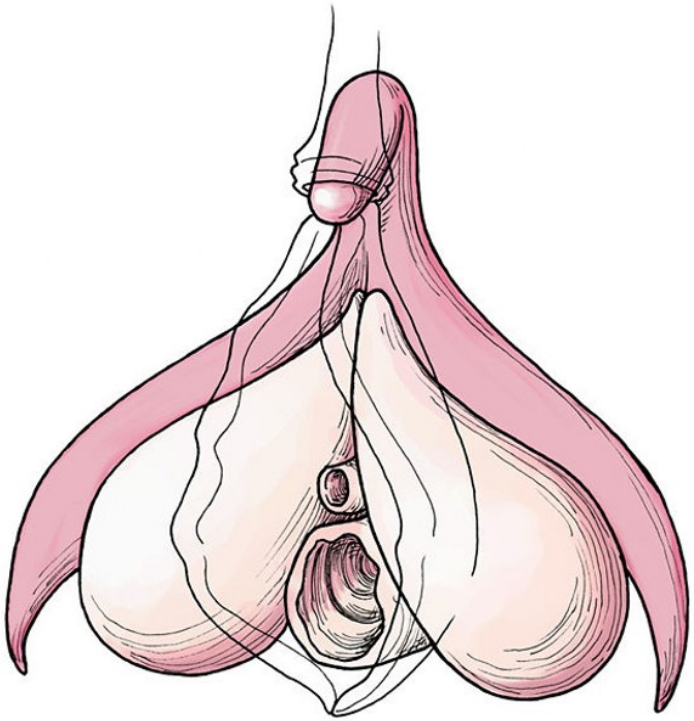

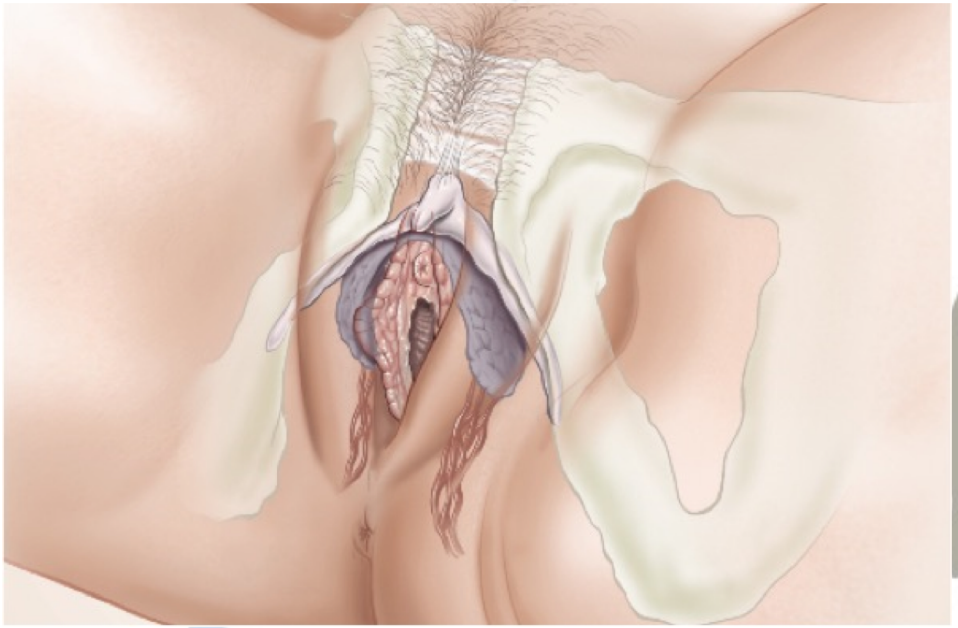

HSDD: hypoactive sexual desire disorder

- Flibanserin (Addyi®) 100 mg
- ‘Viagra’ voor vrouwen
- Lustopwekkend
- Statistisch significante verbetering seksueel verlangen, verbetering in aantal SSE* en vermindering stress (Portman et al, 2017; Fisher & Pike, 2017)
- FDA approved

*Satisfying Sexual Event

Stichting Oncowijs

Flibanserin (Addyi®)

- Geïndiceerd voor premenopauzale vrouwen, off-label voor postmenopauzaal
- Hypotensie i.c.m. alcohol
- Mogelijk gewichtsverlies
- Nog niet EMEA approved.
- Kritiek: minimaal effect op seksleven (1 SSE per maand meer)

Stichting Oncowijs

Testosteron (off-label)

- Positief effect op seksuele opwinding, verlangen, tevredenheid, frequentie van seksuele activiteit, orgasme
- Cardiovasculair risico
- Mogelijk verhoogd risico op borstkanker
- Ook gemeld: hirsutisme, lagere stem, vergrote clitoris, acné, vette huid/haren

Stichting Oncowijs

Bremelanotide…. coming soon

- Melanocortine receptor agonist
- Neusspray, s.c. injectie
- Toediening ca 45 min voor het geplande event
- Verbeterd seksueel functioneren
- Misselijkheid, hoofdpijn, flushing
- Stijging bloeddruk
- In NL niet op recept verkrijgbaar

Stichting Oncowijs

Vaginale problemen

- Atrofie
- Verminderde lubricatie
- Veranderde pH
- Urine-gerelateerde klachten

Stichting Oncowijs

Treatments and therapies

- Moisturizers, lubricants
- Medicatie
- Dilator
- Vaginale stimulatie

Stichting Oncowijs

Moisturizers (bevochtigers)

Replens®, Luvena®, NL: YES VM®

- Geneest atrofie niet
- Elke 3-4 dagen aanbrengen (vaginaal)
- Herstelt pH, vergroot vochtgehalte en elasticiteit
- Vermindert pijn, jeuk en irritatie

Stichting Oncowijs

Hyaluronzuur

- Revaree®: vaginale zetpil
- Hyalogyn® hydrating gel
- NL: PromenoDuo® ovules → géén latex condooms
- Elke 3-4 dagen gebruiken

→ Normaliseren vaginale pH, vermindert jeuk, droogheid, dyspareunie en verbetert symptomen van vaginale atrofie

Stichting Oncowijs

Lubricants (‘glijmiddelen’)

- Petroleum-based (bijv. vaseline)
  - Veilig voor PU condooms, kan vagina irriteren, vernietigt latexproducten
- Natural oil based (o.a. olijfolie, kokosolie)
  - Veilig voor PU condooms en om in te nemen, vernietigt latexproducten
- Water based
  - Veilig voor alle condooms/latex, droogt snel uit, kan genitaliën irriteren
- Silicone based
  - Langdurig gebruik, veilig voor alle condooms en niet-siliconen producten, geur- en smaakloos, veilig voor gevoelige huid

Stichting Oncowijs

Vaginaal oestrogeen

- Vaginale atrofie/droogheid
- Lokale crème, vaginaal tablet/ring/ovule
- NL: Synapause-E3® ovules of crème
- Boxed warning: endometrium- en mammacarcinoom

Stichting Oncowijs

Ospemifene

- Senshio® 60 mg/dag tablet
- Selective oestroegeen receptor modulator (SERM)
- Geïndiceerd voor dyspareunie t.g.v. atrofie
- M.n. bij postmenopauzale vrouwen
- Verbetering van pijnklachten, vaginale pH
- Risico op DVT gelijk aan andere SERM
- Geen hyperplasie endometrium, carcinomen (Portman, Bachman & Simon, 2013)

Stichting Oncowijs

Intravaginaal DHEA (Intrarosa®)

- Dehydroepiandosterone
- Prasterone® 6.5 mg vaginale ovules
- Geïndiceerd voor dyspareunie
- Niet onderzocht bij vrouwen met borstkanker in voorgeschiedenis
- Adverse events: vaginale afscheiding, afwijkende PAP-test

Stichting Oncowijs

Vaginale CO_2 laser therapie

- Niet-chirurgische laser
- Induceren productie collageen en elastinevezels
- Verminderde menopauzale-genitale symptomen
- Bewijslast is nog erg laag

Stichting Oncowijs

Niet-farmacologische interventies

- Vaginale dilatoren
- Vaginale stimulatie
- Clitorispomp

→ Verminderen pijn, verbeteren lubricatie, verhogen van bloeddoorstroming in genitaliën

Bekkenbodemfysiotherapie

- Ontspannen van spieren; helpt bij pijn bij vaginaal binnengaan
- Versoepelen van littekenweefsel
- Oefeningen om de spieren sterker te maken

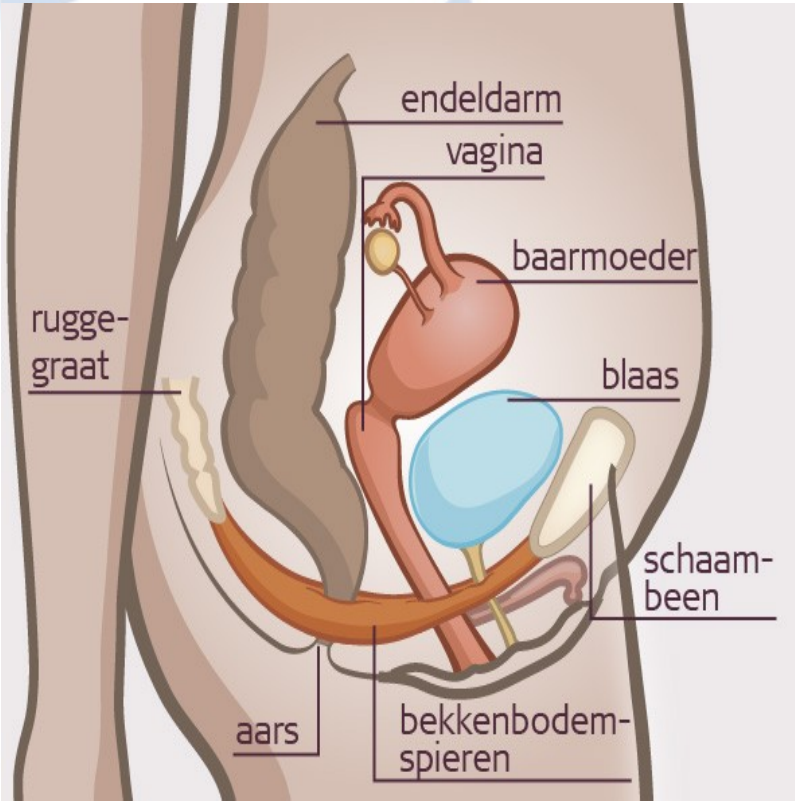

Stichting Oncowijs

Mammacarcinoom in VG

- Lubricants & moisturizers
- Bespreek niet-farmacologische interventies
- Medicatie kan off-label worden gebruikt
- Think outside the box
- ASCO Guidelines 2018: bij arometaseremmers mag vaginaal DHEA worden gegeven
- Shared decision making

Stichting Oncowijs

Seksualiteit bij mannen

- Afhankelijk van soort kanker en behandeling
- Verminderd seksueel verlangen, erectiele disfunctie
- Droge mond
- Veranderd zelf-/lichaamsbeeld
- Vermoeidheid
- Psychologische klachten

Stichting Oncowijs

Orgasmestoornis

- Anorgasmie of minder intens orgasme: 20-65%
- Pijn bij orgasme
- Ejaculatiestoornis: anejaculatie, retrograde ejaculatie
- Minder kunnen genieten van seks en (perceptie van) orgasme
- Minder bij jongere mannen en zenuwsparende behandeling

Stichting Oncowijs

Erectiestoornis

- Biologische factoren: ziekte/behandeling, hormonen, co-morbiditeiten, leefstijl
- Psychosociale factoren: stress, angst, relatieproblemen

Penis

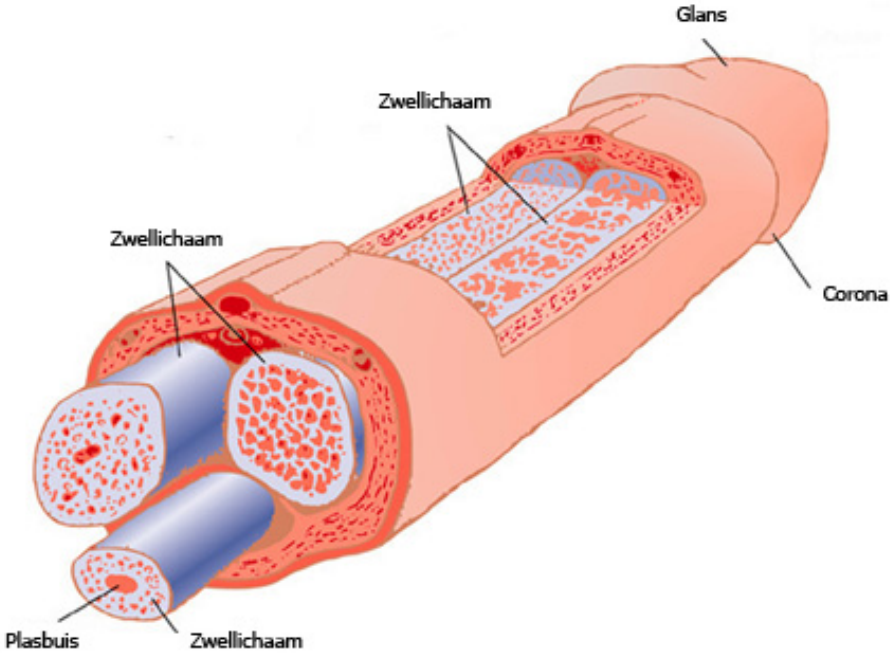

- Corpus spongiosum en corpora cavernosa
- Erectie: verslapping glad spierweefsel
- Erectiepil: houdt verslapping van spierweefsel in stand

Stichting Oncowijs

PDE5-remmers

- Seksuele opwinding is noodzakelijk!
- Sildenafil (Viagra®), vardenafil (Levitra®) korte halfwaardetijd
- Tadalafil (Cialis®); lange halfwaardetijd
- Werkzaam na 30 min.
- Niet gebruiken bij bepaalde hartkwalen of bij gebruik nitroglycerine
- Hoofdpijn, duizeligheid
- Priapisme!

Stichting Oncowijs

Alternatieven

- Intracaverneuze zelfinjecties: Androskat®
- Prothese
- Pomp

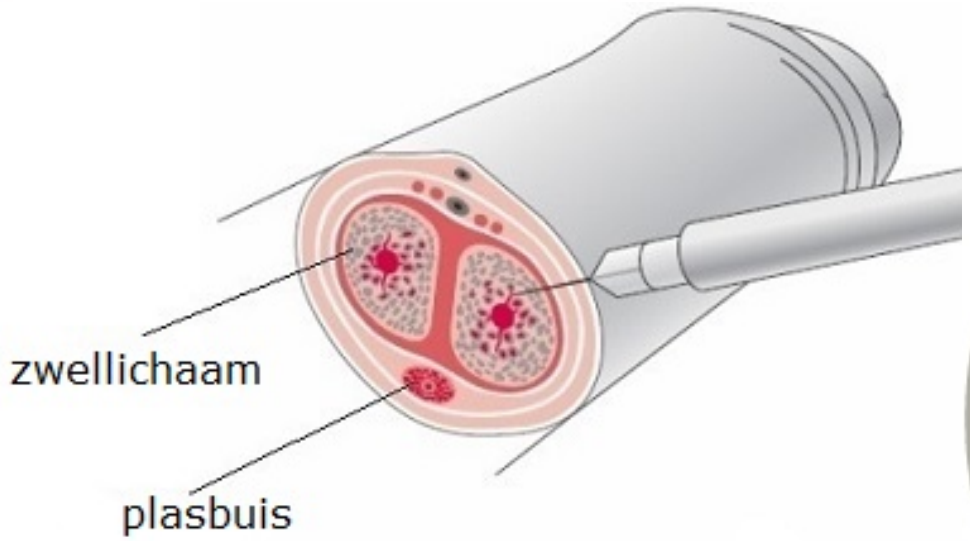

Stichting Oncowijs

Alternatieven?

- Dopamine-agonisten
- Oxytocine
- Serotonine antagonisten
- Opioïden antagonisten
- Progesteron

→ geen indicaties beschreven

Stichting Oncowijs

Late effecten behandeling

- Cardiovasculaire schade -> pathofysiologie erectiel disfunctioneren
- Late effecten bij ca 60% van overlevers kinderkanker
- Wees alert bij cardiotoxische chemotherapie

→ Leefstijladviezen

Stichting Oncowijs

Bekkenbodemfysiotherapie

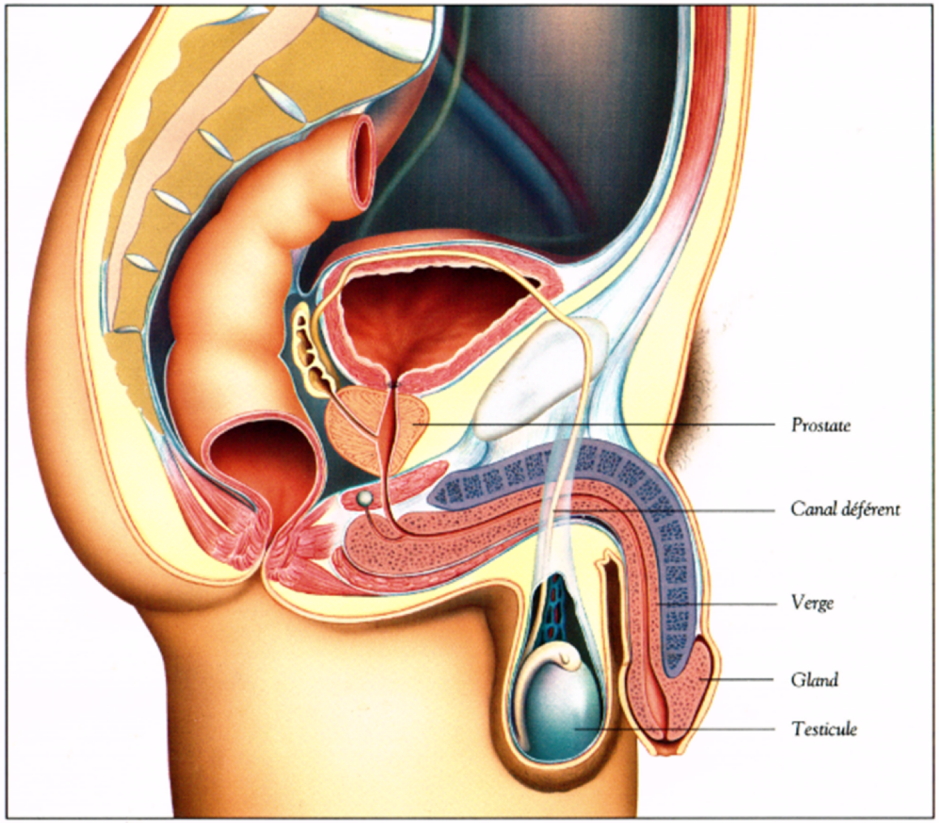

- Ontspannen of sterker maken
- Incontinentie
- Seksueel functioneren

Stichting Oncowijs

LGBTQ -LHBTI

- Lesbi, homo, biseksueel, transgender, intersekse
- USA: minder verzekerd, armer
- Vooroordelen, stigmatisatie, afwijzing
- Andere vormen van kanker en gezondheidsproblemen

Stichting Oncowijs

LHBT

- Meer gebruik van alcohol, tabak (33 vs 20%) en verdovende middelen
- Meer eetstoornissen en overgewicht
- SOA's en HIV, HPV
- Meer psychologische problemen
- Minder preventieve zorg (BVO, safe sex)

NTvG. 2018;162:D2787

Stichting Oncowijs

Kanker risico

Vormen van kanker die vaker voorkomen bij LHBT

- Anus
- Mamma
- Cervix
- Colon
- Rectum
- Endometrium
- Long

Quin et al. 2015

Stichting Oncowijs

Interventies

- Aandacht voor seksuele oriëntatie
- Aandacht voor gezondheidsthema's
- Aandacht voor leefstijl

NTvG. 2018;162:D2787

Stichting Oncowijs

Fertiliteit

- Preservatie semen, eicellen of ovariumweefsel

Stichting Oncowijs

Invriezen zaadcellen bij….

- Student van 21 jaar?

Stichting Oncowijs

Invriezen zaadcellen bij….

- Student van 21 jaar?
- Scholier van 17 jaar?

Stichting Oncowijs

Invriezen zaadcellen bij….

- Student van 21 jaar?
- Scholier van 17 jaar?
- Homoseksuele man van 25 jaar?

Stichting Oncowijs

Invriezen zaadcellen bij….

- Student van 21 jaar?
- Scholier van 17 jaar?
- Homoseksuele man van 25 jaar?
- Man van 34 jaar die al 4 kinderen heeft?

Stichting Oncowijs

Invriezen zaadcellen bij….

- Student van 21 jaar?
- Scholier van 17 jaar?
- Homoseksuele man van 25 jaar?
- Man van 34 jaar die al 4 kinderen heeft?
- Man van 52 jaar?

Stichting Oncowijs

Invriezen zaadcellen bij….

- Student van 21 jaar?
- Scholier van 17 jaar?
- Homoseksuele man van 25 jaar?
- Man van 34 jaar die al 4 kinderen heeft?
- Man van 52 jaar?
- Man van 28 jaar die palliatieve behandeling krijgt?

Stichting Oncowijs

Semenpreservatie

- Actief vragen
- Invriezen van zaadcellen
- Contract 5 jaar
- Contract kan worden aangepast
- Alternatief: TESE (testicular sperm extraction)
- Postmortale zaadceldonatie

Stichting Oncowijs

Fertiliteitspreservatie vrouwen

- Spoed-IVF met invriezen embryo's
- Ovariumtranspositie
- Invriezen van ovariumweefsel of eicellen
- Zie richtlijn op Oncoline

→ Counseling door gynaecoloog!

Stichting Oncowijs

Vragen?